

Uraren kudeaketa Nafarroan: gatazkak eta proposamenak

 Belen Ausejo Garriz

Urbizi taldeko kidea

Egunen batean nekazaritzaren aro ilun honi atzera begiratu eta burua astinduko dugu: nola sinets genezakeen ideia ona zela gure janaria pozoiz haztea?

Jane Goodall

Klima aldaketaren aurrean erronka global handiak ditugu planeta osoan; baina ezinbestekoa da neurri konkretuak, planak, egitarauak eta ekintzak modu lokalean egitea, tokian tokiko aferei amankomunean konponketak bilatzeko.

Larrialdi hau behar den bezala kudeatzeko, *governantza* berri bat eratu behar dugu; ezin dugu estualdi honetatik modu duin eta bidezkoan 'atera' ingurumena maneiatuz, natur baliabideak ustiatuz eta gure bizi ereduan aldaketa handiak benetan gauzatu gabe. Eta, gaur arte, naturaren ustiaketa kudeatu dutenek –politikariek zein enpresa eta korporazio handiek– behin eta berriz erakutsi digute ez direla gai modu xume eta jasangarrian aritzeko.

Krisi honetan, uraren garrantzia nabaria da; lehorteetan zein ibaien ur-bolada handien ondoriozko uholdeetan, kudeaketa egokia ezinbestekoa da. Nafarroan, uraren inguruko gatazkak aspalditik datoz. Urbizi plataformak –Uraren Kultura Berriaren Sarearekin eta Fundazioarekin bat datorren

elkartea– borroka guztietan azpimarratzen du bestelako go-bernantza bat behar dugula, parte hartzailea, gardena eta bidezkoa; ezinbestekoa dela gauzak orain arte egin ez diren bezala egitea.

Uraren gatazkak Nafarroan

Nafarroako kasua paradigmatikoa da uraren kudeaketari dagokionez: Espainiako Estatuan eta beste hainbat tokitan, arazoak eta borrokak berdintsuak dira; baina, Euskal Herriko beste eskualdeekin alderatuz, arras ezberdina da. Zerk markatzen du ezberdintasuna? Nafarroako eremu handi bat nekazaritzak hartzeaz gain –erromatarrek *Ager Vasconum* izendatu zutena–, erregadio edo laborantza ureztatuaren etengabeko hazkundeak gero eta ur baliabide gehiago eskatzen du; horretarako, urtegiak, presak, ubideak eta azpiegitura handi eta garestiak eraikitzen dituzte politikariek, interes pribatu batzuei kasu eginez. Hala ere, eta laborantza ureztatuaren eredu horrek ur urdin kopuru handiena kontsumitzen duela egia izan arren (%85-90), aipatu beharra dago askotan aitortu gabeko interesak daudela: ibaiak nola edo hala oparitzen zaizkie elektrizitate enpresa boteretsuei, eraikuntza eta porlan enpresa handiei eta turismo proiektu erraldoiei. Ibaien txikizioaz aparte eta uraren kalitatea galtzeaz gain, kontzesioak hain dira urtetan luzeak –75 urte–, ezen *de facto* ibaiak pribatizatzen baitira. Esako urtegiaren kasuan, eta baita Itoizkoan ere, kontra zeuden aditu askok ohartarazten zuten azken helburu sekretua Espainiako hego-ekialdeko turismo hedapenerako ur premia aseezinak hornitzea zela, inoiz baztertu ez zen Ebro ibaiaren ur eramateari bidea eginez. Esan nahi duguna hau da: makroazpiegitura horietan, herritarren aurrean askoz defendagarriagoa da nekazaritzarako direla esatea –elikadura ekoizpena argudiatuz–, turismoarako, itsasertzaren hondamendirako eta, azken finean, ura beste autonomia erkidegoetara eramateko baino. ‘Interes orokorra’ aldarrikatzeak eztaba daezina dirudi.

Obra hidrauliko handiekiko obsesioak –gizakiak natura menderatzen duen paradigma errenazentistaren oinordekoa– Espainiako Estatuaren politikan jarraitzen du oraindik, herrialdea Europarekiko atzerapen konparatibotik ateratzeko egokia edo beharrezkoa izatetik harago. xx. mendean, zentzudun eta beharrezkotzat jo zutenean, eragin ekonomiko positiboa izan zuen hainbat kasutan; egun, ibaiez eta naturaz dugun ezagutza kontuan harturik, onartezina, garestia eta eragin kaltegarrikoa baino ez da. Bailaretako *cerrada* onenak eta lur ureztagarriak eraldatu ziren jada. Politika horrekin jarraitzea ekonomikoki eta sozialki jasanezina da; ibaientzako desastrea dakar, eta uraren eta ingurumenaren arloko Europako zuzentarauek markatutakoaren aurkako norabidean doa, zeina nahitaez ezarri beharko den klima aldaketaren ondorioak arintzeko.

Nafarroan, makroazpiegitura horien bi adibide garrantzitsutan –Itoizko urtegia eta Esaren handitze lanak– herri-borrokak egon dira administrazio ezberdinekin ibaien, lurraldearen eta bertako jendearen defentsan. Ingurumen politika iraunkor eta bidezkoa aldarrikatzen duten eta Nafarroako geografia osoan aurki ditzake-

gun herri mugimenduek ere hainbat gatazka izan dituzte ia beti administrazio publikoekin, zeinek ustez natur ondarearen defendatzaile izan beharko luketen, eta ez alderantziz.

Nafarroan, hortaz, uraren inguruan ditugun gatazkak ugari dira, eta lasai asko esan dezakegu kasu gehienetan ureztatzearen fenomenoarekin zerikusia dutela. Ezagunenak hauek dira: Esaren handitze proiektua; Nafarroako ubidearen bigarren fasea Erriberaraino luzatzea; Ega ibaiko iturrien gehiegizko ustiaketa; Arga ibaiko presa batzuk botatzeko planak ibaiak bere naturaltasuna berreskura dezan; Iruñeko

Nafarroan uraren
inguruan ditugun
gatazkak ugari dira, eta
lasai asko esan dezakegu
kasu gehienetan
ureztatzearen
fenomenoarekin
zerikusia dutela

Santa Engraziaren kasua; Zaraitzu ibaiarena; uholdeak ekidin nahian batzuek eskatutako 'garbiketak', Ebroko Ur Konfederazioak (CHE erdarazko sigletan ezaguna) gustura agintzen dituenak; eta, azken denboraldi laburrean, sukarra balitz bezala, energia berriztatzailea erreferente bihurtzeko asmoz, parke eolikoak zein fotovoltaikoak nonahi jartzeko egitasmoak, 50 proiektu baino gehiago Nafarroa osoan zehar. Uraren ziklo naturalarekiko inpaktuak hasiera batean ikusezina dirudien arren, lur azpiko uretan, arroen eta akuiferoen dinamikan eginiko kalteak ez dira makalak.

Gatazken zerrenda gehiegi ez luzatzearren, beste bi aipatuko ditugu. Batetik, eta oso kezagarria, Trantsizio Ekologiko eta Erronka Demografikorako Ministerioak baimena eman dio Geoalcali enpresari Muga meategia ustiatzeko eta datozen 25 urteetan urtero 6,3 milioi tona material ateratzeko. Eta, bestetik, Caparrosoko makroetxaldearen eskandalua aipatu behar da, non argi geratu den administrazioak, beste kasu askotan bezala, beste alde batera begiratzen duela hainbat enpresa handiren interesei mesede egiteko. Kasu horretan, Greenpeacek, etxaldearen atzean dauden astakeriak desestaltiz, agerian utzi du CHEren eta Nafarroako Gobernuaren arduragabekeria. Nekez pentsa dezakegu nahi gabe izan denik, gai askoz txikiagoen aurrean zer-nolako isun eta espedienteak irekitzen dituzten jakinda.

Urbizik gatazka horien inguruan duen ikuspuntua azalduko dugu datozen lerroetan.

Nafarroako ubidearen bigarren fasea

Itoiz-Nafarroako ubidea proiektu faraonikoak, iragan mendeko azken hamarkadan hasi zenetik, kontra jarri zituen bertako biztanleak, ekologistak, herritar asko eta zientzia gizon eta emakume aunitz. Aurreko mendeko politika hidraulikoaren jarraipena zen, non, sarritan, helburu nagusia berariazko urtegia egitea zen, hau da, gutxi batzuen onurarako diruz lagundutako obra publikoa bultzatzea, benetako beharrak

aldez aurretik aztertu gabe, kontuak gaizki eginda, ikerketan finantzarioa eginez –gaizki egin, gainera–, ekonomikoa egin beharrean, gutxieneko zuzentasunak eskatuko lukeen bezala. Eskaintza ereduaren adibide argi bat: baliabidearen eskuragarritasuna eskaintzea ureztatzaileei –beti ur erabilgarritasuna bermatzeko irrikan– eta boteretik gertu dauden beste enpresa batzuei –turismoarekin lotutakoak, eraikuntza sektorekoak eta elektrizitate enpresak–.

Itoizko promesak honako hauek ziren ‘interes orokorra’ aldarrikatzeko: 59.000 hektarea ureztatzea Erdialdean eta Erriberan, aho-ura herritarren %70entzat, 8.000 lanpostu sortzea, laborantza dibertsifikatzea 50 espezie desberdin ekoizteko, agroindustria gehiago erakarriz edo lurraren produktibitatea bost aldiz biderkatuz. Gainera, ubidea Nafarroaren bizkarrezurra bihurtuko litzateke –behin eta mila bider errepikatzen zuten mantra, nahiz eta ditxosozko bertebrazio horrek zer esan nahi duen ondo jakin ez–, eta garapenaren benetako autobia izango zen. Agintean egon diren alderdi politiko guztientzako publizitate eta hauteskunde kanpainetako argudio sorta bera. Horrekin guztiarekin batera, herrietan biztanleria finkatuko litzateke eta gazteak lehen sektorean sartu eta bertan lan egiteko aukerak ugarituko lirateke. Hogeitaz urte pasa ondoren eta deus bete ez bada ere, akats, gezur eta gastu guztien gainetik proiektuak aurrera jarraitzen du, zorra handituz eta jasangarritasunaren kontra eginez. Egun, lehen fasearen handitze lanak eta hastear dagoen Tuterarainoko bigarren fasea justifikatzeko, berriro promesa berak errepikatzen dituzte behin eta berriz; eta, ebidentzia guztien gainetik, orain, klima aldaketari aurre egiteko ezinbesteko azpiegitura izendatzen dute.

Orain badakigu basamortua dela lurraldeak ur eskasiari ematen dion erantzuna. Naturaren estrategia hori aldatzen eta espazio hori ureztatze emankor bihurtzen saiatzen bagara, haren ahultasuna handitu eta erresilientzia txikiagotzen dugu. Etor-kizunean, lehorte saihetsezina gertatuko denean, hondamen-diak kaltetu gisa katalogatutako eremuen zerrendan gehituko

dugu. Eta funts publikoekin konpentsatu beharko dira, noski, etengabeko lehortekak lur horietan eragindako galerak.

Ulertu behar dugu ur-ekasia ez dela saihestu beharreko gaitza, kudeatzen ikasi behar den ingurunearen ezaugarria baizik. Arduragabekeria hutsa da gero eta urrutiago dauden eta ureztatze bokazio txikiagoa duten eremuetara ura eramaten jarraitzea, prebrikazio teknikoaren delitua ez bada, indarrean dagoen legeriak proiektuaren azterketa zorrotz baten ondoren ahalbidetuko ez lituzkeen jarduerak ahalbidetzeagatik.

Eta horixe egiten ari gara autonomia erkidegoari eragiten dioten bi obra hidraulikoen kasuetan. Ingurumenaren gaineko inpaktuak eta arriskugarritasuna alde batera utzita –berez onartezinak–, lur horiek ureztatzeak erabilgarritasun sozioekonomiko eskasa dakar; izan ere, naturaren estrategia jakintsuan lehorreko lurak direnez, lehorrean ondo ekoizten dute (urte batzuk hobeak eta beste batzuk okerragoak, bai-

na kostu gehigarririk gabe), eta biodibertsitaterako eta gure bizi-kalitaterako balio izugarria duen paisaia (modu xumean) gizatiartua eskaintzen dute.

Urbizik behin eta berriz azaldu ditu iruzurraren datu zehatzak. Pasa den mendean, une konkretu batean, azpiegitura hidrauliko horiek bere funtzioa eta helburua nola edo hala lortzen bazuten ere, gaur egun, egoera arras ezberdin batean, ez dute justifikaziorik.

Gizakiok eragindako klima aldaketaren aurrean, laborantza ureztatuko hektarea gehiago sortzeak, baliabideen gutxitzearen ondorioz ezinezkoa izateaz gain, energia gastu handiak eskatzen ditu.

xxi. mendean, beste kontu batzuk agertu dira: adibidez, Europako Uraren Esparru Zuzentaruak (UEZ) –2000z geroztik

Gizakiok eragindako klima
aldaketaren aurrean,
laborantza ureztatuko
hektarea gehiago
sortzeak, baliabideen
gutxitzearen ondorioz
ezinezkoa izateaz gain,
energia gastu handiak
eskatzen ditu

estatu kideek nahitaez bete beharrekoa– gastatutako diru publikoa berreskuratzea exijitzen du, eta, batez ere, ibaien ur kalitatea egoera onean mantentzea. Ureztatze modernizatuak, berriz, kutsadura iturri handiak dira: agrotokikoen –pestizidak, herbizidak, ongarri kimikoak, nitratoak...– akuiferoetan bukatzen dute, ur masak eskatutako kalitatea galaraziz. Europak horren ondorioz jarritako isunak ordainarazten dizkio gobernuari.

Momentu honetan, eta orain arteko porrotak mingarriak izanda ere –Itoiz bera eraikitzea, herriak itoz, biztanleak etxerik gabe utziz, Irati ibaiari kolpe handia emanez, dirutza xahutuz onura gutxi lortzeko–, borroka Nafarroako ubidearen bigarren fasearen proiektuan kokatzen da. Fase horrek Itoizko urak Erriberaraino garraiatzea du xede. Politikari batzuek behin baino gehiagotan aitortu dute asmo horrek bertan behera gelditu beharko lukeela bideragarritasun ekonomiko faltagatik. Hala ere, berriro ekin diote. Tartean –Bigarren Fasea baztertu zutenean–, Lehen Fasearen Hedapena asmatu dute, horrelako azpiegitura erraldoiak bezero gehiago beharko lukeela, 23.000 hektarea soilik ureztatzeko defendaezina baitzen. Kasu horretan ere, ez dago benetako premiarik: 15.200 hektarea berri Arga eta Ega ibaien esparruetan daude, eta horietatik 6.300ek badute ureztatzeko sistema tradizionala, merkeagoa eta inpaktu gutxiagokoa, jada egina dagoelako –hor kokatzen da Leringo borroka: inork inori kontsultatu gabe, Europako UEZk eskatzen duen parte hartzeari berriro trufa eginez, ubidean sartzera behartzen zituzten; herrikoek irabazi zuten borroka hura, eta beste bezero batzuen bila abiatu ziren–; lehortetik laborantza ureztatura pasatzeko 5.000 hektarea berri bakarrik –horietako batzuk gatz eta igeltsu arazoekin eta kalitate agronomiko eskasekoak, hango nekazari batek esan zigunaren arabera–; eta beste 3.000 hobekuntza energetikoa aplikatzeko. Premia eskasa benetan, inpaktu handiko azpiegitura garesti hori justifikatzeko.

Itziar Gomez Landa Garapen eta Ingurumen kontseilariak, Nafarroako Foru Komunitateko Ureztatze Plana –eta

Nafarroako Gobernuak laborantza ureztatuaren plangintzan egin berri dituen jarduerak eta uraren arloko estrategia– aurkeztean, zera azaldu zien Erriberako nekazariei: «Gobernu honentzat lehentasuna du Nafarroako ubidearen proiektua amaitzeak, ahoko eta ureztatze uraren beharrak zehazteak eta aurkitzen den irtenbidea administrazioarentzako eta erabiltzaileentzako kostuetan onartzeko modukoa izateak». Betikoa: lehenbizi azpiegitura egin, herritarren parte hartzerik gabe, jakina, eta gero kostatutakoa ordaindu beharko duten bezeroak bilatu, administrazioak dirua berreskura dezan. UEZren aginduen guztiz kontrakoa. Geroa sozialverdes alderdiak argi erakusten du mende honetan hitzek zertarako balio duten: errealitatea estaltzeko edo deuseztatzeko.

Orain bigarren faseari ekingo diote: ubide irekia izan beharrean, bi tutu handik garraiatuko dute ura. Fase hori justifikatzeko zera diote, ur hornidurarako Erriberako hainbat herritan beharrezkoa dela, eta argudioa ona eta biribila da hainbat kasutan. Esaten ez dutena, berriz, zera da: ura hartzeko erabiltzen ziren putzuak kutsatzen utzi dituzte arduragabekeriaz, horrela Nafarroako ubidearen eskaera zentzudunagoa bilakatu nahian. Hori gertatzen ari da Faltzes eta Martzillako aho-urarekin: Caparrosoko makroetxaldearen praktika txarrek nabarmen zikindu dute, edangarritasuna galaraziz eta osasun publikoari kalte eginez.

Ur hornidura eskatzeko kalkuluak hanpatu zituzten, 800 litro pertsonako eta eguneko kalkulatz, Iruñerrian 220 baino gehiago ez denean. Horri eta beste kalkulu ekonomikoiei ‘prebarikazio tekniko’ deitzen diegu: administrazioak, informazio zuzena izanda, eraiki nahi duen azpiegitura egiteko kalkulu faltsuak erabiltzen ditu.

Esaren handitze lanak

Esa + Ez Plataformak hainbat elkarte biltzen ditu –COAGRET, urtegi handien proiektuek kaltetutako jendearen aldarrikapenak biltzen dituen, Río Aragón elkarte, handitze lanek

eragin kaltegarriak dituzten Artieda eta beste herri batzuk, Ekologistak Martxan, AEMS Ríos con Vida...-, eta harreman estua du Urbizirekin.

Esako urtegi ia osoa Aragoiko Autonomia Erkidegoan dago; segurtasun arazo larriek, aldiz, Nafarroan dute eragina, eta, balizko istripuren bat gertatuz gero, Aragoi ibaiaren er-tzetan dauden herriek jasango lukete txikiziorik handiena, Zangozak gehienbat. Aragoi ibaiak pairatzen ditu obra ho-rrren eraginak, eta Nafarroako Erribera aldera ur-emari erre-gimena guztiz aldatuta abiatzen da: uren tenperatura ez da naturala, sedimentuak presaren beste aldean gelditzen dira, eta landare zein animalia espezie aloktonoak nagusitu egi-ten dira ekosistema eraldatu horretan, bertakoen kalterako.

Esa handitzeko ideia lehenbiziko urtegia amaitu bezain pronto hasi zen entzuten, 80ko hamarkadan proiektu batzuk egin ziren eta 1993ko behin betikoaren obrak 2001ean hasi ziren. Tarte horretan, aurrekontuak ia laukoiztu egin dira, eta arazo larriak sortu dira presa eusten duten magaletan: lur mugimenduak, lurrikarak eta lur-jauziak. Kaltetutako herritarrek atsedetik gabeko borroka eraman dute aurrera CHEren kontra. Momentuz, eta nahiz eta txosten asko ida-tzi, unibertsitateko irakasleen laguntza jaso eta egitasmoa burutzeko premiari buruzko argudio guztiak banan-banan desmuntatu, lanek aurrera jarraitzen dute abiadura handiz, arrazoiaren aurka behin eta berriz indarra erakutsiz.

Esako urtegiaren presa goratzeak bi hegaletan sortu di-tu lerradurak, lurrikara txikiak eta luiziak eraginez; horien ondorioz, CHEk bi urbanizazio hustu eta etxeak desjabe-tu behar izan ditu. Agerian gelditu da arriskua badagoela, konfederazioak berak ere onartu egiten baitu; eta nahiz eta jakin aurrekontuak biziki igo direla, erabakia hartuta da-go eta proiektua kosta ahala kosta bukatu behar da, arrazoi guztien gainetik.

Gatazka horretako kolektiboek segurtasun auzian jarri du-te indar handiena, arrazoi gogorra izanik, azkenean eteteko erabakia hartuko zutelakoan. Baina oker geunden. Txosten

batzuk eskatu, eta, askotan gertatzen den bezala, txostena ordaintzen duenaren argudioak ateratzen dira garaile: arriskua badagoen arren, oso txikia omen da.

Baina Esaren kasuan, beste askotan bezala, erabilera eskasa izateaz gain, aukera alternatiboak ez dira kontuan hartu. Bardean eta Aragoiko Cinco Villas eskualdean laborantza ureztatuko 48.000 hektarea berri sortzeak eta, aldi berean, Esa berriaren edukierari esker urtegi hiperanuala izateak –eta ez urterokoa– urak beste arro batzuetara aldatzea ahalbidetuko luke, Zaragoza hornitzea eta bi zentral hidroelektriko eraikitzea 89 megawatteko potentziarekin. Baina Zaragozarako hornidura aspalditik kendu zen proiektutik, eta beste helburuak lortzeko badira alternatiba merkeagoak eta eragin gutxiagoak.

Uraren Kultura Berria Fundazioaren alternatiba iragaitzen erregulazioan oinarritzen da, Bardeako ureztatze sisteman bertan, alboko urtegiak eraikiz. Aukera horren abantaila nagusietakoa modularutasuna da, laborantza ureztatuko hektareak gehitu ahala eraiki ahal izango baitira urtegiak. Horrela, Esa handitzeko beharrezkoa den hasierako ordainketa handia saihestuko litzateke.

Aurten –eta ez da inolaz ere urte lehorrena izan– argi gelditu da urtegi handiek erabilera eskasa dutela lehortea dagoenean. Abuztu amaieran, Esak %26 baino ez zuen. Kontuan hartu behar dugu inoiz ez dela %100 eskuragarria, hondoan dauden sedimentuak eta lokatza direla eta.

Argi gelditzen da berriro administrazioak –Espainiako, Nafarroako eta Aragoiko gobernuak, CHE...– beti daudela azpiegitura zapaltzaileak, ingurumen hondatzaileak eta diru publikoaren xahutzaileak bultzatzeko prest, boteretik hurbil dauden lobby eta enpresen mesederako.

Zidakos ibaiaren uholdea

Nafarroako ibai-eremuetan eta uholdeen kudeaketan zenbait jarduera positibo eratu diren arren, oraindik asko dago egiteke. Adibide gisa, Tafallan 2019ko uztailean Zidakos

ibaiaren gertatu zenak argi utzi zuen arazoa ez dagoela ibaien garbiketa ezean, ibaiertzean egiten dugun okupazioan eta oro har lurralde antolamenduan baizik. Azken 20 edo 30 urteetan Zidakos ibaiaren jabari publiko hidraulikoaren barruan gertatu direnak daude, dudarik gabe, gertaeraren gogortasunaren atzean: eraikinak nonahi, lurraren artifizializazio gogorra... Tafallarako sarreran urek harri eta material asko indar ikaragarritz garraiatu zituzten, eta harresiak, etxeak, autoak eta biltegi industrialak ere topatu zituzten ibaiaren barruan. Urak denaren kontra jo zuen, guztia txikitu eta arrastaka eramanez, traktoreak barne.

Hurrengo egunetan, ibaiaren garbiketa eskatzen zuten aholtsak entzuten ziren nonahi, eta baita CHEK ibaiertzean makineria astuna lanean baimendu ere, ibaien lehengoratzegomendioen kontra: ibilguan ziren oztopoak eraitsi beharrean, berriro eraikitzeari ekin zioten buru-belarri, hurrengo gertaldirako arriskua eta kalteberatasuna handituz.

Ibaiak badaki bere burua garbitzen. Berariazko dinamikaz baliatzen da bere esparrua moldatzeko, paisaia eraldatzeko, bere defentsa eta uholdeetarako lautadak –non gehiegizko indarra disipatzen den– gauzatzeko. Ibaiak bere esparrua libre behar du; guk betetzen badugu, arriskuan jartzen ditugu gauzak, animaliak –etxe-abereen kasuan– eta geure burua ere. Ibaia noizbehinka jabego paperekin agertzen baita indarrez, berarena noraino ailegatzen den erakutsiz.

Beraz, Urbizi eta beste kolektibo askoren iritziz, zaborra kendu behar dugu ibaiertzetik. Baina, horretaz aparte, baita eraikinak eta azpiegiturak ere, ahalik eta gehien. Bestela, hurrengo uholdeetan berdin gertatuko zaigu.

Ibaiak badaki bere burua garbitzen. Berariazko dinamikaz baliatzen da bere esparrua moldatzeko, paisaia eraldatzeko, bere defentsa eta uholdeetarako lautadak gauzatzeko

Ega ibaiko iturrien ustiaketa

Ega ibaiko iturrien gehiegizko ustiaketa aspaldikoa izateaz gain, gero eta ur gehiago hartzen dute nahitaezko lege-baimenik gabe. Urteak daramatzate ibai-arroko herrietako lagunek –Ega Salba Dezagun– iturrien egoera larria salatzen, hainbat putzuren eta Lokizko akuiferoaren gehiegizko erauzketen erruagatik; udan gehienbat, erabat lehor agertzen dira, eta horrek ibaian eragin zuzena eta gogorra du. Gainera, kontzesiorik gabe ari dira, administrazio publiko bat –Jurramendiko Mankomunitatea– atzean egonda harrigarria bada ere.

Nafarroan badaude gatazka gehiago uraren kudeaketari begira jartzen bagara; behin eta berriro, administrazioen arduragabekeria dela-eta, natura eta herritarrak dira kaltetuak. Ekologismoaren arloan aritzen garen taldeok ohituta gaude, baina ez luke batere normala izan behar administrazioak berak proiektu zapaltzaile, garesti eta jasangaitzak sustatu eta diruz laguntzea.

Sustrai Erakuntza Fundazioak salatu duenez, Nafarroako Gobernuak «modu susmagarrian» atzeratu du Klima Aldaketaren Legearen tramitazioa. Badirudi, modu horretan, proiektu horiek aurkezten dituzten enpresa handiei beren eskaerak horrenbeste lege eta exigentzia bete behar izan gabe egitea baimentzen dietela. Enpresek ederki baliatzen dute hutsune hori zaparrada bat eskaera aurkezteko.

Mugimendu ekologistetan etsipena eta amorrua sorrazten dute gobernuaren ekimen horiek. Momentu honetan, hausnarketa sakona egin beharko genuke denon artean, nora jo nahi dugun erabakitzeko. Benetako trantsizio eredu gauzatzeko. Baina alferrik gabiltza. Oraingo Nafarroako Gobernuak, beste askorekin konparatuz, progresista eta herrikoia goa izan beharko lukeela uste baguenen ere, guztiz kontrako makilakadak ari gara pairatzen. Etorkizuna konprometitzen duten erabaki oso gogorrak ari dira hartzen, modu inposatzaileak, iruzurra eta ‘prebarikazio teknikoak’

baliatuz. Berriztagarriak bai, baina ez eredu honekin, hau da, mendiak, lur emankorrek, herriak eta ibaiak betiko enpresa handiei oparitut. Doan? Ziur aski ez. Etorkizuneko ate birakariak emango digute informazio gehiago.

Ur ekosistemen onurak

Agian, ibaien, lakuen, itsasertzaren eta beste ur ekosistemen aldeko borroka sutsua ez da erraz ulertuko inoiz ez bazea naturgune horiek ematen dizkiguten onurei erreparatu. Leku horien osasuna ezinbestekoa da gure biziraupenerako; beren dinamika naturalak errespetatuz, kutsadurarik gabe mantenduz eta ibaiertzean eraikinak eta bestelako oztopoak eraiki gabe, luzea da eskaintzen dizkiguten etekin garrantzitsuen zerrenda.

Ibaiak, berariazko akuiferoak barne, garraio sistemak ere badira. Ez dute ura soilik eramaten, sedimentuak, harriak eta bizitza ere mugitzen dute etengabe. Dinamika natural horretan, gauza asko gertatzen dira: ur handitze eta uholde gertaldiak sedimentuak uzten dituzte ibaiertzetan, nekazaritzarako lur emankorrenak sortuz. Presa handiak uraren ibilbidea oztopatuz eraikiz gero, sedimentuak hor gelditzen dira, beren funtzioa bete ezinik, eta ur ‘garbiek’ –sedimenturik gabekoek–, falta zaien materialaren bila, higadura indartsua eragingo dute ertzetan, ibaia gero eta enkajatuago, gero eta sakonago, ertzean dauden basoetatik, ekosistema asoziatuetatik gero eta urrutiago: hango landareek eta elkarrekin bizi ziren espezie guztiek beren egoera ona galtzen dute. Hantxe aurkituko genituzkeen sendabelarrak, zizak, fruituak, egurra... desagertu egiten dira. Beste batzuk agertuko dira, bai, baina bioaniztasuna galtzen da, eta askotan espezie aloktonoak nagusitzen dira eremu pobretu horietan.

Ibaiaren funtzionamendura ohituta dagoen bertako faunak urtean zehar ur emari aldaketak probesten ditu mugimenduak egiteko: ur emari eskasa dagoenean arrautzak jartzen dituzte, eta uholdeak ‘bidaiazteko’ baliatzen dituzte. Ibai ondoko

herritarrek arrantza egin izan dute mendetan zehar elikatzeko, hain garrantzitsua den proteina lortzeko. Egun ere, hainbat lurraldetan txiroen proteina deitzen zaio arrainari, leku horietan haragia lortzea ia ezinezkoa delako; eta toki horietan, askotan, arrantza azkar desagertzen ari da indar elektrikoa ekoizteko presa handiak eraikitzen ari direlako, eraginari erreparatu gabe maiz urak desbideratuz, industrien kutsadura isuriz... Mekong ibaiaren deltaren kasu mingarriaz ari gara, adibidez. Urrutira joan gabe, Eboko deltak ere eragin oso larriak pairatzen ditu.

Ibaiak lurraren zainak
bezalakoak dira, eta
horien egoera onari
eustea ezinbestekoa da
planetarenari berarenari
ere eusteko

Ibai osasuntsuak ezagutu eta haurtzaroan gozatu dituenak badaki zer galdu dugun ibaiak zapaltzearekin: natura deskubritzeko abentura parke ezin hobe, jolastokia, kirola egiteko lekuri proposena, lasaitzeko, lagunekin otorduak egiteko, uraren doinuen laguntzaz lo-kuluxkak, lehen amodioen

paradisua... Ez ginen kontziente ibaietatik poliki-poliki nola urrutiratu ginen, kutsadura zela-eta piszinetara joanda, sarritan gertatzen ari zenaz ohartu gabe. Interes pribatuak jabetu ziren ibaiez, eta baita beren intereseko azpiegiturak eskatu eta lortu ere, eta normaltasun osoz administrazio publikoen diruz ordainduta, interes orokorra aldarrikatuz, gainera.

Ibaiak lurraren zainak bezalakoak dira, eta horien egoera onari eustea ezinbestekoa da planetarenari berarenari ere eusteko. Kalte ikaragarria egiten diegu: oztopoak –presa handi zein txikiak–, hamaika kutsadura mota, gure apeta hutsez desbideratzea, ura kendu eta batetik bestera eramatea, ibaiaren esparrua hartzea eraikinak, harresiak, dikeak eta abar eraikitzeko... Horrek guztiak ibaia bere orekatik urrutiratu eta uraren kalitatea arriskuan jartzen du.

Ibaiez mintzatzean, badago Javier Martínez Gil Zaragozako Unibertsitateko hidrogeologoak asmatutako hitz esanguratsu bat, argi uzten baitu zertaz ari garen: *fluviofelicidad*. Ibaiek

ematen dizkiguten hainbat onura kontzeptu horretan sar genitzake: gure osasuna, zoriontasuna, lasaitasuna, bizipoza, harreman gozoak... ibaiekin lotuta daude.

Ez dugu ahaztu behar itsasertzetako eta ozeano guztietako ekosistemak ibaietan hasten direla.

Ureztatzea, gako asko dituen gatazka

Nafarroan urarekin lotuta dauden gatazka gehienek oinarrian laborantza ureztatuaren hedapena dagoela esaten dugunean, ureztatze mota bati buruz ari gara, sarritan modernizatua deritzona, elikagaiak eta harreman ekonomikoak ez ezik harreman sozialak ere sortzen zituen kultura gisako bere nortasuna duela urte asko galdu zuena.

Ureztatzeak paper ukaezina bete du gizateriaren historian. Aldaketa handiak ekarri zituen elikagaien eskuragarritasuna inplementatzen zuten komunitateentzat. Goseteak gutxitzea eta laboreak dibertsifikatzea lortzen zen. Arabiarrek eta erromatarrek, baita Asiako kultura batzuek ere, ingeniarietza lan bikainen adibideak utzi zituzten, bertako biztanleen bizi baldintzak hobetzea lortu zutenak, ibaiak hondatu gabe.

Baina, xx. mendean zehar, gizakiak ingurunea aldatzeko eta suntsitzeko duen gaitasuna modu esponentzialean hazi da, teknologia, ezagutza eta naturaren ustiapen legitimoa garapen ekonomiko mugagabearekin lotuta daudelako ustearen laguntzarekin. Eta joera horrek gaur egunera arte jarraitzen du, xxi. mendean ebidentzia zientifiko garrantzitsuek errealitate izugarriaren aurrean jartzen bagaituzte ere: baliabide naturalak ez dira mugagabeak eta aspaldi gainditu genituen mugak, hau da, baliabideen kontsumo jasangarritzat jo zitekeena. Hala ere, ekoizteko eta kontsumitzeko moduan ezer aldatu gabe jarraitzen dugu, gizakion espeziea klima aldaketaren agertoki arriskutsu batera eramanez, non ziurgabetasunek jada ez dituzten haren ondorioak zalantzan jartzen.

Gaur, nekazaritza modernizatua, energia mendekotasunari dagokionez ia industrialia deitu dezakegun hori, izugarri hazi

da. Europaz ari gara, munduko beste toki garatuez bezala; garatzeko bidean diren komunitate txikietan, berriz, lurra hurbiltasunetik lantzen dute oraindik.

Izan ere, ibaiak zapaldu ditugu –berorien ur-emari erregimena aldatuz, kutsadura handituz eta askotan beren geomorfologia naturala ere ubide bilakatuz– nekazaritza eraginkorrago baten izenean. Eta, errealitatea guztiz kontrakoa izan bada ere, betiko leloak eta hidromitoak aldarrikatuz, eredu zapaltzaile horrek aurrera egitea lortzen du.

Nafarroara itzuliz, eta azken 50 urte hauetan gertatu denari erreparatzen badiogu, nekazaritza eredu horren eraginkortasuna guztiz eztabaidagarria da. Goazen 1970era, *Ager Vasconum* zonaldeko edozein herritara, Murillo el Frutera, adibidez, non laborantza ureztatu txikiek familia askoren bizitza xume baina duina, seme-alabak ikastera bidaltzeko nahikoa, bermatzen zuten. Urte horietan, 1.300 biztanle zituela, baziren ‘ultramarinoak’ deitzen ziren bospasei denda, denetarik saltzen zutenak, lauzpabost taberna, makineria konpontzeko tailerrak, zurginak, bi jatetxe... Bizitza borborrean.

Eskolara joaten ziren haur gehienen etxeek antzeko ezaugarriak zituzten: bost, sei edo zazpi esne-behi, lur zati txiki asko, oso dibertsifikatuak: *robada* batean –900 m²– olibondoak, bestean alpapa, beste batean tomateak, piperrak, zainzuriak, arbia, garia, beterraba, almendrontoak, mahasti txiki bat... Bioaniztasunaren habitata. Soro mugetan, intxaurrondoak, zuhaitz fruitudunak, zuhaixka asko, orain modan dauden baso jangarriak, modatik kanpoko heskai berde eta jangarriak. Ukuiluan ere, urdanga bat edo bi, untxiak, oiloak, batzuetan mando edo behorra, agian traktorea. Haur eta gazteek uda osoan ibaian zuten paradisua. Arrantza probesten zuten herritarrek. Lagunarteko egun osoko festak egiten ziren ibaiertzetan.

Handik aurrera, eta fenomeno orokorra izan zen, jendea hirietara mugitu zen baldintza hobeak zituzten lanpostuen bila. Eta herrietako giroa biziki apalduz joan zen.

Bitartean, urtegien proiektuak ailegatu ziren, ur gehiago izateko, laborantza ureztatuko hektarea gehiago jartzeko

promesekin: lehenik, Esa handitzekoa, eta, gero, Itoizkoa. Nekazariari esaten badiote ura ia-ia oparitu egingo diotela, ongi irudituko zaio beti; izan ere, lehortearen eraginak oso gogorak izan ohi dira familia askorentzat, eta, beraz, uraren baliabidea ziurtatzea beti da ondare handia laborariarentzat.

Egun, eta nahiz eta Itoiz-Nafarroako ubidearen ura ailegatu eta laborantza ureztatuko hektareak nabarmen handitu, herriek erabat galdu dute beren bizipoza eta giroa.

Ikertzaile batzuen arabera, 1985 urtea izan zen orekan bizi izan ginen azkena (baliabide naturalak eta lurrak ekoitzi eta guk kontsumitzen genuena nola edo hala berreskuratzen zen edo jasangarria zen). Pentsa, kontsumoari dagokionez, gauzak zenbat aldatu diren geroztik: bidaiaak, autoak, jaten duguna, nazioarteko garraioa hain merkea izanik tomateak edo lehen sektoreko beste hainbat produktu Perutik ekartzeak diru gutxiago kostatzea hemengoek baino. Eta eredu horretan azeleragailua zapalduta segitzen dugu, galgari eman beharrean.

1985ean Nafarroan baziren laborantza ureztatuko 65.000 hektarea. Egun, bikoiztu dira eta gora doaz, Nafarroako ubidearen proiektuak aurrera segitzen baitu, nahiz eta negozio txarra izan; izan ere, kostatutakoa ez da inola ere berreskuratzen –UEZk exijitzen duen bezala–, diru publikoa xahutzen da gutxien onurarako. Askok iragartzen duten bezala klima aldaketak eurien gutxitzea ekarriko duenez, urte batzuen buruan ez da urtero nahikoa ur izango nahi den guztia ureztatzeko. Egungo ureztatzeak ez du kalitatezko elikadura ekoizten, animalien janaria baizik, baita laborantza industrialak ere. Energiaren mendekotasuna ikaragarria denez, beste proiektu batzuk –aerosorgailuak eta fotovoltaikoa– planifikatzen dituzte horretan laguntzeko, arazo orokorra larriagotuz.

Askok ere fitosanitario gehiago erabiltzen da laborantza ureztatuan lehorreko esplotazioetan baino; ondorioz, nitratoen eta bestelako ongarri kimikoen kutsadura difusorearen zein isuri zuzenen bidez, ibai eta erreketako uraren kutsadura asko okertzen ari da. Hurrengo pausoa ura plastikoetan ontziratuta edan behar delako mezua zabaltzea da. Eta, gero,

Nafarroako ubidea ezinbestekoa dela, Pirinioetako kalitatezko ura, hain zuzen, ur ona ez duten herriak hornitzeko. Arazoak kateatuz doaz. Ez dugu ikusi nahi Itoizko kalitatezko ura bere habitat naturalean zegoela; 50-80 kilometroko ubide ireki batetik garraiatuz gero, kutsadura saihetsezina da.

Mingarria dena, inork ez du gogoratu nahi erokeria hau muntatzeko zer-nolako txikizioa gertatu zen Itoizko bailaran: hainbat herri uraren azpian desagertuta, herriar askoren etxeak eta beren bizitzak suntsituta, gutxi batzuk diru publikoaz baliatuz aberatsago bilakatzeko.

Garapena, aurrerapena eta enplegua bezalako hitz magikoekin, panorama faltsu eta zifra asmatuekin, ia edozein proiektu onartzen du deus jakin nahi ez duen gizarte pasibo eta desinteresatu batek.

Gaur, laborantza ureztatuak ez dio herri-kulturari eusten, ez du despentsa bermatzen –munduko edozein txokotatik ekarritako janaria kontsumitzen dugu–, ez du herrietan biztanleria finkatzen, ez ditu lanpostuak sortzen –langileen %2,2k baino ez dute lan egiten lehen sektorean, eta laborantza ureztatuan makinek egiten dute lan handiena–, kutsadurak arazo aunitz eta larriak sortzen ditu, diru publikoa xahutzen du beste arlo batzuen kalterako –nekazaritza ekologikoa, abeltzaintza estentsiboa...–. Lurra esku gutxitan kontzentratu da; lehen ehunka nekazari txiki bizi ziren eremuetan, gaur, laborantza intentsibo horretan, langile gutxi; nekazari batek ehunka hektarea kudeatzeko ahalmena du. Ubidea ailegatzearekin batera, beste fenomeno bat gertatu da: ustiaketa kooperatibak sortu dira, non lur gutxi dutenak –bost hektarea baino gutxiago–, edo jubilazioa hurbil dutenak, errentadun izatera pasatzen diren, gazteei sektorean sartzea zailduz. Gero eta gehiago hedatzen ari den beste praktika arrunta: agroindustriak, marka zuriek ere, lur onak konprometitzen dituzte alokairuan hainbat urterako; beraiek arduratzen dira ustiaketa osoaz, nekazariari etekin marjina txikiagoa utziz.

Hori guztia eta gehiago horrela izanda, galdera zuzena da: zer da gaur egun laborantza ureztatua? Zertarako tematu

hainbeste hektarea gehiago betetzen? Eragin txarrak hedatzeko? Paisaia suntsituz, iturri txikiak, idoiak, aintzirak desagerraraziz? Kutsadura, justizia eza, ingurumenari kaltea, ibaien txikizioa, energia gastu handia..., hori guztia dirudun gutxi batzuek diru gehiago izateko?

Urbizi, ur ekosistemak defendatzeko plataforma

Urbizi taldea Ura - Nueva Cultura del Agua izenarekin jaio zen, Espainiako Estatuan dagoen FNCArekin (Fundación Nueva Cultura del Agua) sarean lan egiteko asmoz, baina fokua Nafarroako gatazketan jarrita. Fundazio horretan zientzia eta unibertsitateko gizon eta emakumeak aritzen dira gehienbat, diziplina eta arlo askotakoak, uraren dimentsio aniztasunaren adierazle: zuzenbidea, ekologia, hidrologia, ekonomia, biologia, ingeniaritza..., baita humanitateetako irakasleak ere. Lehenbiziko harremanak Itoizko urtegiaren proiektuaren kontrako lehen urratsetan gauzatu ziren; 1994an Pili Yoldi kazetariak eta Fito Jimenezek koordinatu zuten txostenean hango irakasle asko aritu ziren: José Manuel Naredo, Federico Aguilera Klink, Pedro Arrojo –egun Nazio Batuen Erakundean Giza Eskubideetarako errelatore berezia ur eta saneamendu arloetan–, besteak beste. Geroxeago, Urbizi izena hartu zuen elkarteak, Ura Euskal Uraren Agentziarekin ez nahastearren.

Urbizik plataforma gisa funtzionatzen du, Nafarroako uraren inguruko gatazketan diharduten beste hainbat kolektiborekin batera: Esa + Ez, ZAIN (Zaraitzu ibaia salbatzeko sorturiko herri-elkartea), Ega bizirik, Arga bizirik, Nafarroako

Zer da gaur egun
laborantza ureztatua?
Kutsadura, justizia eza,
ingurumenari kaltea,
ibaien txikizioa, energia
gastu handia...,
hori guztia dirudun
gutxi batzuek diru
gehiago izateko?

ubidearen proiektuak kaltetutakoen taldeak, Alnus (Martzilla), Greenpeace, Caparrosoko behi makroetxaldearen kontrako taldea, Sustrai Erakuntza Fundazioa, Ekologistak Martxan... Hauxe da asmoa: uraren inguruko proiektu zapaltzaile, naturaren kontrako, kutsakor eta zentzugabeak salatzea, borrokatzea, eta beste kudeaketa eredu baten alde egitea, non gardentasuna, herritarren parte-hartzea, benetako interes orokorra eta 'ez kutsatzearen' eta prekaizioaren printzipioak gailentzen diren.

Ezkor izateko moduko momentuak ari gara bizitzen: egoera klimatikoa, ustiaketa ereduaren porrota, ekosistemen osasun larria eta, kezkarriena, hori guztia kudeatzeko ditugun agintariak. Dinamika eten eta sistemaz hausnarketa kolektiboa egin beharrean, antza, agintean daudenak honaino ekarri gaituzten prozesuak eta praktika txarrak azeleratzen ari dira. Ezin da egoera irauli –beroketa globalaz ari gara– gauzak orain arte bezala eginez. Politikariek, oro har, beren gaitasun falta erakutsi dute. Ez dira gai –ezta nahi ere– proposamen erradikal eta eraginkorrek aurrera eramateko. Desazkundea besterik ez da bidea. Gutxiago kontsumituz bizitzea.

Denon artean –ezagutza ongi partekatuz– hausnarketa egin behar dugu erabaki zentzudunak hartzeko. Gobernantza berria behar da. Beste kezka bat ere bada: ea jendea egoeraz arduratzeko prest dagoen.

Uraren kudeaketaren problematika erdigunean dago; izan ere, edozein agertokitan kalitatezko ura eskura edukitzea ezinbestekoa izanen da arriskuak eta pertsonen kaltebertasuna gutxitzeko.

Urbizin ari garenok beti kalitatezko ibai osasuntsuen alde egiten dugu. UEZ Uraren Esparru Zuzentaraua hankamotza da justizia sozialaren aldetik, ez da horretaz gehiegi arduratzen. Hala ere, abiapuntu bezala, lan tresna egokia da: eskatzen duena beteko balitz, ez lirateke proiektu asko aurrera aterako.

Uraren kalitate ona ekosistema guztietan; ekonomia eta ekologia uztartu –biek erro bera dutela azpimarratuz–;

kontuak egin edozein obra berri planteatzean, eta erabil-tzaileek ordaintzen dutela bermatu... Ez genuke ikusi beharko egun ikusten dugun kudeaketa ekozida.

Atzera egin behar dugu, ez da merkea izango; baina ez egi-tea garesti eta arriskutsuagoa izango da oraindik, kaltea eta mina handiagoak izango direlako.

Laburbilduz: Esaren lanak gelditu, benetako beharrei heldu, eta horiei eutsi. Segurtasunean jarri da borrokaren fokua, are larriagoa egitasmo horrek zer erabilera txikia izanen duen kontuan hartuta.

Klima aldaketa kontzeptua ezin da inertzia sustatzeko era-bili, gure gainean zerbait aldaezina dugulakoan. Europan eta beste hainbat tokitan gertatu diren uholde ikusgarriak ez dira soilik klima aldaketaren ondorio; lurralde antolamenduan pairatu dugun bortizkeriak ere berebiziko eragina du: itsa-sertz eta ibai ibilgutan egin dugun okupazioak, lurraren ar-tifizializazio basatiak. Beraz, hemendik aurrera gauzak poliki pentsatu eta politikariek mahai gainean dituzten proiektuak kontu handiz aztertu behar ditugu: datozen belaunaldien in-gurumena nahikotxo konprometitu dugu dagoeneko inongo baimenik gabe.

Nafarroari dagokionez ere, panorama ilun xamarra da, ar-dura gutxi ari baitira erakusten egitarau eraginkor eta iraun-korrak, horietako asko itzulezinak, baimenduz.

Nekazaritzak eragiten du ur kontsumo handiena. Kontu handiz planifikatu beharko litzateke arlo hori, ur gutxiago behar duten laboreak bilatuz eta, eskaintza ereduari jarrai-tu beharrean, benetako beharrei kasu eginez, beti aukera ekonomiko-ekologikoena eta hurbilena hobetsiz. Europako Nekazaritza Politika Bateratuan aldaketa sakonak egin behar dira; lurra eta natura zaintzen duten nekazari txikiei eman behar zaie babes osoa, eta ez, orain arte bezala, pastelaren zati handiena jasotzen duten ustiaketa kutsagarrienei.

Dena den, agian, baikor izateko motiboak ere aurki ditzake-gu: belaunaldi berriek, zer-nolako agintariak eta sistema di-tugun ikusita, aginpidea hartu eta eredu hau guztia aldatzeko,

benetan beste gobernantza, kontsumo eta naturaren aldeko bizimodu eredu baten alde egin dezakete.

Fito Jimenez, agur eta ohore

Fito Jimenez Urbiziko kidea abuztuan zendu zen. Agur eta ohore.

Lerro hauetan lanean hasi behar genuela, ezusteak kolpatu gintuen. Fito, urte askotako ekologista sutsua eta hainbat borrokatan laguntzailea –ezgaitasuna duten pertsonentzat eskubideak eta baliabideak bermatzen, errefuxiatuak Erdialdeko Amerikan, memoria historikoan eta zerrenda luze batean inplikaturiko laguna– abisatu gabe joan zela jakin genuen. Sinesgaitza eta gogorra.

Zaraitzu ibaiertzean, Arbaiungo arroila lagunekin jaisten ari zela gertatu zen ezbeharra. Bihotzekoak jota istant batean, maite zuen ibaiaren ondoan. Azken urteetan, ZAIN Zaraitzu ibaia defendatzeko sorturiko elkarteko jendearekin buru-belarri ibili zen proiektu baten kontra: CHEk eta Nafarroako Gobernuak 10 kilometroko tunela egin nahi zuten, ia erregulatu gabe dagoen Pirinioetako ibai bakarraren urak desbideratu eta handitutako Esa urtegira eramateko; izan ere, jakin badakite, dauden ur emariak klima aldaketarekin biziki gutxituko direla onartuz, urtegia ez dela beteko urte askotan; hala ere, administrazioak Esa handitzeko lanekin aurrera egin nahi du kosta ahala kosta.

Fitok ibaiei eta uraren kudeaketari buruzko izugarrizko ezagutza zuen, Erriberako herri guztietako antolamenduaz, ur hornidurarako nondik lortzen zuten eta zer prozesu gertatu diren hainbat kasutan, putzu onak pozoitzen utziz, adibidez, gero Nafarroako ubidearen urak eskatu ahal izateko.

Bere ibilbide luzeari esker metatutako jakinduria galtzeaz gain, lagun maitagarria, langilea eta beti umore onekoa galdu dugu. Makilakada ederra jaso dugu Urbizin.

Beti arte, Fito. 